

Forholdet mellom frie og spontane beretninger fra barn i dommeravhør, og påliteligheten i barnets utsagn

Pålitelighetsproblemet i barns fortellinger i dommeravhør er komplekst. Pålitelighet bør ses i et vidt perspektiv, og inkludere kognitive forhold, relasjonelle forhold, overgrepets karakter og utredningssituasjonen.

TEKST

Åse Langballe

PUBLISERT 1. juli 2007

ABSTRACT:

The relationship between children's free, spontaneous narratives presented to the court and the reliability of these statements

Guidelines for forensic interviews of children in sexual abuse cases recommend from a legal perspective enhancing evidence in free narrative where the interviewer employs open-ended questions. The findings concerning children's abilities to report autobiographic memories of stressful events and resist misleading suggestions are inconsistent. The article starts by assuming that children need assistance in talking about their experiences of severe sexual abuse. This highlights the risk of false negatives arising in such cases. Forensic interviews are communication situations influenced by multidisciplinary knowledge. Cognitive developmental theory, trauma, attachment, and dialogical communication theory constitute the framework for understanding them. A methodological approach is briefly described in which children are encouraged to provide free narratives about sexual abuse.

Keywords: memory, traumatic stress, sexual abuse, communication

EMNER

Hukommelse

Traumatisk stress

Seksuelle overgrep

Kommunikasjon

Innledning

Spørsmål om barns pålitelighet når de vitner i dommeravhør, gir sammensatte faglige utfordringer. Denne artikkelen har til hensikt å belyse pålitelighetsproblemet ut fra både vitnepsykologiske, utviklingspsykologiske og dialogiske perspektiver.

Ordningen vi har med utenrettslige avhør av barn (dommeravhør) gjelder alle typer straffesaker hvor barn er involvert, men vanligvis ved mistanke om seksuelle overgrep. Seksuelle overgrepssaker som omhandler barn, blir i det vesentlige avgjort på grunnlag av barnets vitneutsagn alene. Andre vitner eller fysiske bevis forekommer sjelden. I Norge henlegges omtrent halvparten av alle anmeldte seksuelle overgrepssaker mot barn. Henleggelsesgrunnen er ofte mangel på bevis. Beviskravene i slike saker er store. Det stilles krav om spontane beretninger fra barnet om handlinger og opplevelser. Det stilles også store krav til intervjueren om å fremskaffe denne type informasjon innenfor den konteksten et dommeravhør gir.

Forskning om barns pålitelighet når de vitner i straffesaker, viser til bred enighet om at informasjonen barn gir i en fri, ekspansiv fortelling ut fra åpne spørsmål og med færrest mulig spørsmål fra intervjueren, inneholder minst feil. Slik er informasjon gjengitt fritt og spontant i rettslig henseende verdifull, fordi den er fremkommet ved minimal ledelse. På denne bakgrunnen anbefaler både nasjonale og internasjonale retningslinjer intervjueren å fremskaffe barnets forklaring ved frie narrativer (Bull & Mamon, 1999; Christiansson, Engelberg & Holmberg, 1998; Fisher & Geiselman, 1992; Gamst & Langballe, 2004). Det synes ikke å foreligge andre adekvate og sikre metoder for å fremskaffe informasjon fra barn i en rettslig kontekst (Melinder & Magnussen, 2003).

Et barns forutsetninger for å fortelle fritt i et dommeravhør er påvirket av barnets indre forhold, relasjonelle forhold, overgrepets karakter og kommunikasjonen i intervjusituasjonen. Jeg vil diskutere hvordan selvopplevde, stressfylte hendelser og traumer kan influere på barns forutsetninger for å gjenkalle og fortelle fritt og nøyaktig om sine erfaringer. Gjennom egen forskning vil jeg belyse metodiske aspekter i dommeravhøret. Til sist vil jeg drøfte hvordan fantasifulle og utrolige utsagn i barnets frie fortellinger kan forstås.

Sentrale spørsmål er om barn kan fortelle fritt og spontant om selvopplevde seksuelle overgrep i dommeravhør, om barnet i så fall forteller alt det vet eller husker om sine opplevelser i den frie beretningen, og om barnets beretning kan være preget av indre og ytre faktorer som gjør at det ikke snakker sant.

Det er særlig tilfeller hvor barnet er lite og det straffbare forholdet er begått av en tilknytningsperson i barnets liv, som utfordrer vår kunnskap. I artikkelen knyttes derfor seksuelle overgrep til en kombinasjon av alvorlige seksuelle, fysiske og psykologiske overgrep begått mot barnet av en betydningsfull person (Harter, 1999). Siden jeg velger å presentere et bredt teoretisk forståelsesgrunnlag, har jeg ikke til hensikt å gi fullstendige redegjørelser for de ulike perspektivene jeg tar for meg.

Forskning

Spørsmål om barneintervju og barns pålitelighet blir vanligvis diskutert ut fra vitnepsykologi og utviklingspsykologi. Anvendt kognitiv rettspsykologi, karakterisert som vitnepsykologi, utspringer i stor grad fra tilrettelagte eksperimenter og undersøkelser av overgrepssliknende og stressfylte hendelser (analoge studier). Disse studiene anses å ha god indre validitet, men spørsmål stilles vedrørende

generaliserbarhet til autentiske situasjoner. På den annen side reiser naturalistisk, klinisk forskning spørsmål om kausale relasjoner, fordi man ofte ikke vet hva barna har opplevd. Det er gjennomført langt flere analoge studier enn naturalistiske studier (Faller, 2003). Det finnes så godt som ingen studier hvor barn selv, ut fra et barneperspektiv, er direkte informanter om spørsmål som angår barnas opplevelser av å fortelle om seksuelle overgrep i en rettslig sammenheng. Aktørperspektivet i denne forskningen er fraværende. På grunn av forskningsmetodenes begrensninger må vi trekke på kunnskap både fra forskning og erfaringer fra praksis når det utarbeides retningslinjer for barneintervju i saker som omhandler seksuelle overgrep og vold i nære relasjoner (Faller, 2003).

Frie fortellinger

Fri fortelling forstås som en uavbrutt periode i en dialog hvor barnet disponerer talerommet, altså en form for monologisk betont replikk. Den frie fortellingen betegnes som ekspanderende når barnet frivillig bidrar med innhold som går utover det minimalt ønskede, som når barnet spontant innfører et innhold og produserer flere meningsenheter. Narrative ferdigheter krever en struktur for å organisere informasjonen. En konsistent narrativ må inneholde «hvem», «hva», «hvor» og «når» (Neisser, 1982). Konsistens i den gjenfortalte informasjonen blir ofte vurdert som en indikasjon på nøyaktighet i en vitneforklaring. Bruner (1987) definerer konsistens i en gjenfortelling når det refererte innholdet er stabilt over tid og gjenkallingen danner en narrativ. I tillegg er en vitneforklaring konsistent når de samme detaljene gjengis ved flere anledninger i gjenkallingen av bestemte hendelser (Fivush, 1993). Førskolebarn har vansker med å strukturere forklaringer i en narrativ, blant annet fordi de ofte ikke vet hva som er av betydning i informasjonen.

Klinisk forskning viser at barn sjelden gir spontane narrativer om selvopplevde hendelser av traumatisk karakter, og særlig om opplevelser som vekker minner som truer selvfølelsen (Harter, 1999), og som skaper følelse av stigmatisering (Finkelhor & Browne, 1985; Jensen, Gulbrandsen, Mossige, Reichelt & Tjersland, 2005). Svensk forskning viser at barn både benekter og underrapporterer sine overgrepsopplevelser (Cederborg, Lamb & Laurell, i trykk; Orbach & Lamb, 1999; Sjøberg & Lindblad, 2002). I disse studiene er grove overgrep mot barn dokumentert ved beslag av videoopptak av overgrepene, og innholdet i barnas vitneutsagn er sammenstilt med de dokumenterte bevisene.

Spørsmålet om hvor konsistent barn responderer når de blir intervjuet med kun åpne spørsmål og det legges opp til fri og spontan beretning fra barnet, er i rettslig sammenheng sentralt. Når barn blir stilt åpne spørsmål (Fortell hva som hendte da du var på sommerferie med mamma) gjentatte ganger og over tid, ser det ut til at de velger å fortelle om *forskjellige* aspekter ved den samme situasjonen (Fivush, 2002). Når barn også blir stilt mer spesifikke spørsmål, ved at spørsmålet leder mot et tema (Fortell hvor du fikk vondt da du var på sommerferie med mamma), synes det å fremkomme mer konsistent informasjon i barnas gjenfortelling, barnet forteller altså *det samme* hver

gang ved gjentatte intervjuer. Dette er trolig fordi spørsmålene hjelper barna til å gjenkalle informasjon de ikke spontant frembringer. Selv om fortellingen er konsistent, synes det imidlertid å fremkomme mer uriktig informasjon når barnet svarer på spesifikke spørsmål ved gjentatte intervjuer. Peterson & Bell (1996) intervjuet barn som hadde vært utsatt for ubehagelige hendelser. Barna ble først stilt åpne spørsmål, deretter spesifikke spørsmål. De ga frie narrativer om sentrale detaljer på åpne spørsmål (91% nøyaktighet), mens feil økte når barna ble stilt spesifikke spørsmål (45% nøyaktighet). Det blir slik en avveining mellom økt informasjon, og økte muligheter for feilgjengelser etter hvert som spørsmålene blir mer spesifikke. Jo yngre barna er, desto mer konkrete og tydelige spørsmål trenger de for å forstå hva det spørres om. Men denne typen spørsmål kan altså gi mer feilaktig informasjon enn åpne spørsmål.

Den svenske vitnepSYkologen Christianson viser videre til at man kan få svært knappe og fragmenterte svar når man ber små barn om å fortelle fritt om en hendelse. Dette kommer ikke bare av at barn har dårligere ordforråd og derfor har vanskeligere for å uttrykke seg detaljert og presist enn eldre barn og voksne, men også av at de har ineffektive strategier for å søke informasjon i minnet. Spesielt har ikke barnet samme evne til å søke i sitt selvbiografiske minne (Christianson, Engelberg & Holmberg, 1998). Amerikanerne Raskin & Yuille (1989) har et annet syn på dette, og uttaler i forbindelse med å intervju barn ved mistanke om seksuelle overgrep: «Intervjueren bør begynne med å oppmuntre til fri narrativ. Det oppnås ved å be barnet beskrive hendelsen fra begynnelsen uten avbrytelser, spesifikke spørsmål, korreksjoner eller oppfordringer» (s. 196, min oversettelse). De sier videre at selv om grad av detaljer ved frie gjengivelser varierer med alderen, er det et vesentlig anliggende at barn fra tre år og oppover fritt kan fortelle detaljert om komplekse hendelser de har opplevd. Jones & Krugman (1986) viser til et tilfelle hvor en tre år gammel jente var kidnappet, seksuelt overgrepet og nær drept av en fremmed mann. Barnet ble forlatt, og siden funnet i live tre døgn etter bortføringen. Hun ga detaljerte beretninger om hendelsen, og valgte korrekt bilde av overgriperen ved fotokonfrontasjon fem dager etter hendelsen, og ved gjentatte intervjuer opp til to uker etter hendelsen. Mannen tilsto senere, og bekreftet jentas beskrivelser.

Eksemplene ovenfor viser til ulike erfaringer angående barns muligheter til å gi pålitelig informasjon i frie narrativer i vitneavhør, når temaene handler om selvopplevde og stressfylte hendelser. Ett problem kan være at voksne mislykkes i å fremskaffe frie fortellinger fra barnet (Ceci & Bruck, 1995; Christianson et al., 1998), og at intervjuerne mangler kommunikasjonsferdigheter (Gamst & Langballe, 2004; Lamb, Sternberg, & Espolin, 1998; Wood & Garven, 2000). Ifølge Fivush (1993) vurderer man barns minnekapasitet feil når man ber barn svare ut fra bare åpne spørsmål. Til tross for at de yngste barna trenger støtte, behøver ikke fortellingene påvirkes av denne støtten.

Pålitelighet

I den offentlige diskurs er fenomenet seksuelle overgrep mot barn avsporet og tilslørt som mer eller mindre vitenskapelige påstander om barns pålitelighet. Begrepene

troverdighet og pålitelighet blir benyttet om hverandre. I daglig tale blir spørsmål om barns troverdighet knyttet til om barn i kraft av sin alder, umodenhet og avhengighet til voksne kan være sannferdige vitner. Barnets forutsetninger blir som regel vurdert ut fra voksnes standarder og løsrevet fra den konteksten barnets fortellinger fremkommer i. I et rettslig perspektiv refererer pålitelighet til bevisverdien som kan tillegges utsagnene i en vitneforklaring. I min forståelse rommer pålitelighet i rettslig sammenheng både å fortelle alt slik en husker det, og å ikke minimalisere (unnlate å fortelle) eller lyve (oppdike, fordreie).

Nedenfor drøfter jeg pålitelighetsproblemet i forhold til to sentrale områder innenfor vitnepsykologien: hukommelsesforskning og hvordan stressfylte opplevelser kan influere på barns minne, og barns sårbarhet for påvirkning fra voksne.

Minne og stress

Når det stilles spørsmål om barns pålitelighet i rettslig henseende, er det vanlig å vurdere barnets forutsetninger for å gjengi både nøyaktig og fullstendig informasjon. Ulike fagmiljøer stiller spørsmål om i hvilken grad stress under innkoding av minner influerer på hva og hvordan man minnes, altså om stressfylte opplevelser fremmer eller hindrer minnegjenkalling på annen måte enn mer nøytrale minner. Vi finner sprikende forskningsresultater innenfor dette feltet.

Hukommelse fremkalles enten ved gjenkjennelse (å kjenne igjen noe) eller ved gjenkallelse (å huske noe), og er en aktiv prosess. Det vi opplever og rapporterer som minne, er preget av hvordan den opprinnelige hendelsen er fortolket ved innkoding, hvordan informasjonen er bearbeidet, hva slags informasjon som er kommet til senere under lagringsstadiet, og situasjonen ved gjenkalling. Ved alle disse stadiene skjer det også tap av informasjon (Christiansson et al., 1998).

Hukommelse utvikles i takt med andre aspekter av kognisjonen, og blir mer effektiv og pålitelig med alderen, ved at barnet får økt kunnskap om omverdenen og om sine egne tankeprosesser. Språket er et vesentlig hjelpemiddel i utviklingen av selvbiografisk hukommelse, særlig når fysiske ledetråder som kan lette hukommelsen, ikke er tilgjengelige. Gjenkallelse er avhengig av utvikling av både symbolfunksjonen og erindringsstrategier, og utvikles senere enn gjenkjennelseshukommelsen. Barn kan vanligvis ikke gjenfortelle hendelser som oppleves før de er fylt to til tre år. Terr (1998) påviser at barn ikke kan fortelle om traumatiske hendelser før de er to år.

Små barn vil på grunn av kognitiv umodenhet ha dårligere forutsetninger enn eldre barn og voksne for å gjengi selvopplevde hendelser fullstendig; altså beskrive alt som har skjedd. Aldersforskjell gir mindre utslag på nøyaktighet. Økt symbolfunksjon fremmer metaminnet som gjør at barnet kan reflektere over egne tanker. Slik øker også evnen til å skille mellom fantasi og virkelighet. Et eksempel er fireåringen som går ut og inn av rollelek og selv benevner dette ved å inneha en rolle på «ordentlig» og på «lissom».

Flere forskere hevder at spesielle aspekter ved stressfylte hendelser kan forsterke minnet på grunn av det emosjonelle innholdet i de stressfylte erfaringene. Ved slike erfaringer aktiveres et høyt kognitivt nivå. Oppmerksomheten rettes mot betydningsfulle trekk ved hendelsen på grunn av den emosjonelle kvaliteten (Hamann, 2001; Magnussen, 2004). Christianson et al. (1998) beskriver et mønster der detaljer som oppleves som viktige ved stressfylte hendelser, blir spesielt lagt merke til og lagret i minnet (såkalt tunnelminne). Dette er detaljer som gir opphav til følelsesmessige reaksjoner og tanker i forbindelse med selve hendelsen. Således er vi dårligere til å huske omkringliggende detaljer. Følelsesmessige detaljer bearbeides i større grad, får en rikere innkoding og er slik mer tilgjengelig i minnet.

Andre forskere viser til at moderat stress kan lede til spesiell og nøyaktig rapportering (Bahrack, Parker, Fivush, & Lewitt, 1998), mens høyt stressnivå derimot kan forhindre hukommelse på grunn av overbelastning av det kognitive systemet (Johnson & Howell, 1993; Vandermaas, Hess & Baker-Ward, 1993). Evnen til å minnes blir redusert fordi kognitive ressurser rettes mot å mestre opplevelsen på bekostning av oppmerksomhet mot detaljer i selve hendelsen (Vandermaas et al., 1993). Sannsynligvis er selvopplevde minner om stressfylte hendelser på grunn av sterke sanseintrykk lettere å gjenkalle detaljert enn minner fra stressfylte hendelser der vitnet er øyenvitne.

Barns påvirkelighet i avhørssituasjonen

Hvordan barns gjenkalling påvirkes av ulike intervjuutilnærminger, er også av interesse for artikkelens tema. En serie studier fremhever hvordan påvirkning under intervjuet influerer på innholdet i barns vitneforklaring (Ceci & Bruck, 1995). Studiene baserer seg i hovedsak på forsøk med metodologiske likhetstrekk. Barnet er vitne til en hendelse (naturlig eller konstruert), hendelsen blir siden gjenfortalt til barnet i en annen versjon enn den opprinnelige, og barnet blir i intervjuet bedt om å gjenkalle den opprinnelige hendelsen. Denne forskningen viser at barn i alle aldre kan gi feil informasjon når de blir utsatt for ledelse, også om betydningsfulle og personlige hendelser knyttet til egen kropp. Bruck og Ceci (1999) karakteriserer følgende elementer i et barneavhør som ledende: pressende emosjonelt klima, spesifikke spørsmål, gjentakelse av spesifikke spørsmål, gjentakelse av misvisende og feil informasjon, detaljerte anatomiske dukker og intervjuerens forutinntatthet. Forfatterne hevder at spørsmål om barns pålitelighet har mer å gjøre med intervjuerens intervjuferdigheter enn andre begrensninger, som minnet. Denne forskningen understreker altså avhørerens sterke innflytelse på barnets forklaring. Gjennom egen forskning (Gamst & Langballe, 2004) fremkommer det imidlertid at barn helt ned til fireårsalderen er forbløffende resistente mot press i form av feilaktige påstander fra avhøreren i dommeravhør. Barna retter på avhørerens utsagn og svarer benektende på antagelser eller påstander når de blir intervjuet av en erfaren og godt skolert politietterforsker. Det er vesentlig å påpeke at disse funnene stammer fra studier av autentiske dommeravhør og ikke fra tilrettelagte studier.

Kunnskap fra tradisjonell minneforskning viser altså at barnet skal kunne minnes sine overgrepserfaringer med høy grad av nøyaktighet på grunn av hendelsens spesielle

emosjonelle kvalitet. Men barn er også sårbare for påvirkning fra voksne, særlig voksne med autoritet. Spørsmålet om pålitelighet må imidlertid også stilles i forhold til om barnet ut fra sitt utviklingsnivå, sin forståelsesverden og sine erfaringer kan ha forutsetninger for å uttrykke og sette ord på sine overgrepserfaringer spontant og detaljert i en fri fortelling, slik vårt rettslige system krever. Disse spørsmålene blir i det følgende belyst ut fra utviklingspsykologisk kunnskap om konsekvenser av alvorlige seksuelle overgrep.

Tilknytning

Individuelle forskjeller mellom barn kan forklare de inkonsistente funnene vedrørende forholdet mellom stress og hukommelse. Språklig og emosjonell utvikling er påvirket av ulike erfaringer og stimulans. Tilknytningsteori blir betraktet som et nyttig teoretisk rammeverk for å studere hvordan samspillet mellom et barns erfaringer og personlige egenskaper influerer på hvordan barnet handler og kommuniserer (Bowlby, 1973). I den senere tid er man blitt mer opptatt av at foreldres tilknytningsstiler kan virke inn på forholdet mellom barnets opplevelser av stress og dets minner om hendelsen. En forelder som har en relasjonell stil som gir grunnlag for hensiktsmessig handling i møte med en stressfylt hendelse, vil influere positivt på barnets senere minne om hendelsen (Alexander et al., 2002).

Ainsworth (1967) undersøkte tilknytningsmønstre mellom mor og spedbarn. Barnet med sikker tilknytning utviklet tillit og mot til å utforske det fremmede. Usikker tilknytning fremkom i henholdsvis et resistent tilknytningsmønster med klengete og avhengig atferd, og et unnvikende tilknytningsmønster hvor barnet forventet å bli avvist, og forsøkte å leve sitt liv uten andres kjærlighet og støtte. Egeland & Sroufe (1981) beskrev barn som var klart usikkert tilknyttet, som apatiske eller disorganiserte. Crittenden (1988) sier at mishandlede barn viser en blanding av avvisende og klengete atferd med høy grad av tristhet og uro. Disse barna hadde også generelt en høy skåre på unnvikende atferd.

Avhengig, unnvikende og disorganisert tilknytningsatferd fortolkes i en tilknytningsteoretisk forståelsesramme som strategier barnet tar i bruk for å mestre en utrygg situasjon, så vel som å finne måter å oppnå trygghet på hos dem som har truet dets sikkerhet. Bowlby (1988, 1994) forstår barnets unngåelsesatferd som en forsvarsmekanisme som reduserer smerten fra udekkede emosjonelle behov. Han benytter begrepet «emosjonell frakopling» som ligner det psykoanalytiske fortrenningsbegrepet. Begrepet blir blant annet forklart gjennom kognisjonsforskning (Tulving & Hastie, 1972) som beskriver hvordan vårt kognitive system kan utelukke informasjon både selektivt og ubevisst. Bowlby var en av de første som antok at barn kan undertrykke opplevelser av seksuelle overgrep i det selvbiografiske minnet.

Barn som ikke vil kunne forstå hendelsen og hendelsesforløpet, og ikke har mulighet til å beskytte seg, vil oppleve sterk frykt som fører til psykiske traumer. Barnets alder og relasjon til overgriperen influere på grad av skadevirkninger. Jo yngre barnet er ved

krenkelsen, og jo grovere krenkelsen er, desto større skade vil det påføre barnet, og desto vanskeligere vil det være for barnet å redegjøre for overgrepet.

Et tilknytningsperspektiv på kunnskap om barns minner av traumatiske hendelser viser altså til andre forhold enn hva hukommelsesforskningen beskriver. I stedet for å huske spesielt godt vil barnet ut fra denne teorien kunne fortrenge eller undertrykke de vanskelige minnene. I forhold til denne artikkelens problemstilling vil pålitelighetsproblemet bestå i at barnet ikke gir uttrykk for at det har vært utsatt for alvorlige seksuelle overgrep; barnet forteller ikke. At barnet ikke sier noe, betyr ikke nødvendigvis at det ikke har skjedd noe. Konsekvensen blir at det er svært vanskelig å oppdage og avdekke alvorlige seksuelle overgrep mot barn.

Traume og selvutvikling

James (1892) beskrev tidlig hvordan faktorer ved alvorlige overgrep i barndommen gir utvikling av spesielle kognitive strukturer. Dette er faktorer som influerer på selvfunksjonene gjennom det indre selvet (selvopplevelse), som en opplevelse av indre sammenheng om sitt eget selv («I-self») og som selvoppfattelse («Me-self»). Når barnet blir skadet i den tidlige fasen av dannelse av det indre selvet, vil selvfunksjonen kunne fordreies eller forvrennes. Ifølge denne teorien influerer alvorlige seksuelle overgrep på selvopplevelsen ved oppmerksomhet om seg selv, anerkjennelse av selvet over tid og oppmerksomhet om oppmerksomheten; altså mot indre tilstander, følelser og tanker. Senere influeres selvoppfattelsen («Me-self») ved lav global selvfølelse som gir en dyp indre følelse av verdiløshet og skam som måles i forhold til andre.

Et vesentlig spørsmål er hvordan selvets utvikling kan prege barnets beretninger av seksuelle overgrep i dommeravhøret, og i hvilken grad grove seksuelle overgrep kan føre til fordreining, utelatelse og sparsomhet, eller også usanne beretninger.

Harter (1999) hevder at forskning i økende grad bekrefter at den defensive prosessen som mobiliseres i selvet hos mishandlede barn, påvirker grunnleggende muligheter for oppmerksomhet mot indre tanker og følelser. Barnet som er utsatt for alvorlige seksuelle overgrep, blir oppmerksom på andres behov. Det lærer at det ved å utslette seg selv får anerkjennelse og aksept fra andre. Ved at barnet beskytter seg mot ytre trusler som overgrep, trekkes energi og oppmerksomhet bort fra utviklingsmessige forhold som styrker selvfølelsen, slik som evne til oppmerksomhet mot egne behov, tanker, ønsker og følelser.

Cicchetti, Beeghly, Carlson og Toth (1990) fant at mishandlede barn på 30–36 måneder verbalt rapporterer mindre om indre tilstander enn barn med en såkalt normal og trygg tilknytning. Det er også påvist at mishandlede barn benytter færre deskriptive uttrykk, spesielt om sine følelser (Cicchetti & Carlson, 1989).

En kritisk «I-self»-funksjon er opprettholdelse av en følelse av selvet over tid, over ens egen historie (Stern, 1985). Det selvbiografiske minnet er en hovedkilde til opplevelse av kontinuitet. Traumatiske induuerte dissosiative tilstander etter alvorlige seksuelle overgrep kan føre til midlertidig diskontinuitet i følelsen av selvet. Problemer med å

bestemme om et minne virkelig representerer noe som har skjedd med en selv, eller om det er innlemmet i minnet gjennom andre kilder, skaper tvil om sannheten i minnene. Ved disse tilstandene kan barnets pålitelighet svekkes gjennom redusert mulighet til beskrivelser av følelser og handlinger, vansker med å gjenkalle minner og problemer med å skille mellom om minnene er selvopplevd, eller om de er influert av andre kilder.

Et mer utviklingsrettet syn viser til at negative skader av alvorlig omsorgssvikt kan kompenseres for ved adekvat utviklingsstøtte og gode nok tilknytningsrelasjoner (Klein, 2001; Rye, 2001). Hodges og Steele (2000) studerte effekten av overgrep på barns indre representasjoner av relasjoner mellom foreldre og barna. De fant at innholdet i barnas narrativer endret seg i positiv retning etter lengre tids plassering i fosterhjem hvor barna fikk «vanlige, gode liv med vanlige gode tilknytningsrelasjoner» (s. 453, min oversettelse). Det er sannsynlig at barnets selvutvikling styrkes hvis barnet, ved siden av de skadene seksuelle overgrep gir, har en vedvarende relasjon som vedlikeholder en normal og trygg tilknytning. I dette perspektivet vil altså barnets tidligere relasjonelle erfaringer være avgjørende for dets forutsetninger for å gi pålitelig informasjon om selvopplevde hendelser i dommeravhør.

Relasjonelt utviklingsperspektiv

Vygotsky (1978) har særlig bidratt til en dialogisk utviklingspsykologi med skifte av fokus fra individuelle utviklingsforløp til kontekstrelaterte samspillsprosesser for å forstå hvordan barn utvikles, lærer og sosialiseres generelt. Dette relasjonelle synet på utvikling fungerer etter min oppfattelse som teoretisk brobygger mellom tradisjonell utviklingspsykologi og vitnepsykologi. Den Vygotsky-inspirerte forståelsesrammen bygger på grunnantagelsen om at barns tanker må studeres i lys av sammenhengene de utfolder seg i. Barns samspill med foreldrene og andre viktige personer i miljøet har avgjørende betydning for utviklingen av barnets kognisjon. Alle høyere mentale prosesser, som metakognisjon, hukommelse, logisk resonnering og abstrakt tenkning, utspringer slik fra sosialt samspill. Formidlede innlæringsprosesser, hvor en annen person yter en form for hjelp, er et sentralt element i den intellektuelle utviklingen. Når voksne gjennom utviklingsstøtte fungerer som støttepilarer for barnet, er det sannsynlig at barnets informasjonskompetanse øker. Spørsmålet om hva slags type støtte barnet trenger for å kunne gi slik informasjon, er sentralt. Dette synet innebærer at barn er forskjellige. Vi må vite noe om det enkelte barnets utvikling og erfaringer for å kunne forstå og tilrettelegge intervjusituasjonen optimalt for barnet, slik at det får mulighet til å fortelle ut fra sitt perspektiv. Forenklet kan vi si at barnet er like god til å uttrykke seg som den voksne er oppmerksom på – og lytter til – det enkelte barnet. I en relasjonell og dialogisk rettet kommunikasjon bidrar begge parter, både barnet og den voksne, til meningsinnholdet som fremkommer gjennom samtalen (Rommetveit, 1999).

Jensen et al. (2005) fant gjennom kliniske studier av barns avsløringer av mulige seksuelle overgrep at det er mindre vanskelig for barn å fortelle hvis de i en dialogisk prosess opplever at det gis muligheter til å fortelle, at det har en hensikt å fortelle, og at

temaet seksuelle overgrep er brakt på banen slik at det skapes en sammenheng for barnet.

Friedrich (1990) viser videre til hvordan psykososiale forhold både før og etter overgrepet spiller inn på hvordan barnet reagerer og i hvilken grad overgrepet får langsiktige følger. Disse forholdene blir delt inn i predisposisjonelle faktorer (intellektuell kapasitet, klassetilhørighet og familieforhold), potensielle faktorer (stressfaktorer) og beskyttende faktorer (sosiale relasjoner, skoleprestasjoner etc.).

Videre kan sosiale og kulturelle forhold bidra til passivitet og utelukkelse av spesifikke opplevelser fra oppmerksomheten hos barnet. Vrij (2000) beskriver hvordan barn kan fordreie virkeligheten hvis de forventer negative reaksjoner, når de er truet til å tie, for å oppnå belønning eller på oppfordring fra autoritetspersoner. Konsekvenser i rettslig sammenheng kan være at barnet ikke vil snakke om hendelsene. Ved å forsvare seg selv mot negative konsekvenser eller følelser kan barnet bli avvisende overfor voksne som forsøker å avdekke opplevelser som gir liten selvfølelse. Barnet kan velge å ikke svare på den voksnes spørsmål for å beskytte seg selv.

Oppsummerende viser denne gjennomgangen at metodiske krav om kun å stille åpne spørsmål i dommeravhør kan føre til at barnet underrapporterer og ikke forteller fritt. Spesifikke spørsmål kan føre til at barnet gir mer informasjon, men også til at det gir uriktig informasjon. Barn husker sannsynligvis sine overgrepserfaringer, men ulike utviklingsmessige, psykososiale og kulturelle forhold kan føre til at enkelte barn velger å ikke fortelle. Spesielt sterke emosjonelle belastninger, vanskelige følelser og manglende kunnskap kan føre til at barnet har redusert mulighet til å gjenkalle minner og beskrive følelser og handlinger. Videre ser vi at det er store forskjeller blant barn, og at tidligere relasjonelle erfaringer spiller inn på barnets kommunikasjonskompetanse i dommeravhøret. Likeså har avhøreren stor innflytelse på i hvilken grad barnet forteller fritt og pålitelig i dommeravhøret.

I det følgende presenterer jeg egen forskning på kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør (Gamst & Langballe, 2004). I lys av vitnepsykologisk, utviklingspsykologisk og kommunikasjonsteoretisk forståelse belyser jeg vesentlige aspekter i kommunikasjonshandlingen som kan influere på barnets mulighet til å forklare seg.

Dialogisk kommunikasjon og tematikk i barns fortellinger om seksuelle overgrep

Avhandlingen «Barn som vitner» (Gamst & Langballe, 2004) bygger på kvalitative studier av videoinnspilte og transkriberte autentiske dommeravhør. I en hermeneutisk prosess inngår tre delstudier i prosjektet. Studien har hatt som mål å fremskaffe systematisk, praksisnær og metodisk kunnskap om hvordan avhøreren kan øke barnets forutsetninger for å gi frie, spontane og pålitelige fortellinger i dommeravhør innenfor eksisterende juridisk kontekst.

Metode

Studien (Gamst & Langballe, 2004) inkluderer 45 dommeravhør foretatt av forskjellige etterforskere i politidistrikter i hele Norge i perioden 1986 til 2002. Alle dommeravhørene er gjennomført på bakgrunn av anmeldelser av seksuelle overgrep. Barnas alder er fra fire til 14 år. 26 jenter og 19 gutter deltar i dommeravhørene, som er transkribert av erfarne transkriptører i byretten. Utskrifter fra dommeravhørene, videoobservasjon, analyser av semistrukturerte intervjuer med etterforskerne og de involverte dommerne, etterforskernes loggbøker og forskernes feltnotater fra observasjon bak enveisspeil danner datagrunnlaget. Grounded Theory (Strauss & Corbin, 1990/1998) utgjør hovedanalytisk tilnærming. Den åpne analysen er også supplert med samtaleanalyse og komparativ analyse. Ni av de 45 dommeravhørene som inngår i studien, er spesielt interessante, fordi de seksuelle overgrepene er bekreftet ved tilståelse og/eller fellende dom. Halvparten av disse tilfellene karakteriseres som overgrep i en nær relasjon. Temautviklingen i de ni avhørene er studert gjennom koherensanalyse, og grad av dominans (symmetri/asymmetri) er målt med kriterier på initiativ og respons (Linell & Gustavsson, 1987; Svennevig, Sandvik & Vagle, 1995).

Resultater

Studien viser at barnet i stor grad blir overhørt, avsporet eller avbrutt når det tar initiativ til å berette om sine egne opplevelser i dommeravhøret. Avhørene preges av ubalanse i relasjonen (sterk ledelse), og en tilfeldig metodisk gjennomføring. Det fremkommer lite informasjon fra barnet, og det er lite sannsynlig at barnets informasjon på dette grunnlaget kan bidra til å oppklare det anmeldte forholdet.

Tre typer avhørerstiler er begrepsfestet i henholdsvis et koherent, fragmentert og brutt dialogmønster. Det koherente dialogmønsteret fremkommer ved en avhørerstil som er karakterisert av at avhøreren fokuserer på et tema, organiserer temaet målrettet, utdyper temaet, intervensjoner er åpne og ikke-ledende og kommuniserer dialogisk. Et koherent dialogmønster illustreres her slik det fremkommer mellom avhører og barn. Dialogutsnittet er anonymisert i forhold til barnas kjønn, alder, navn og relasjon til overgriperen, sted og tid.

A: Fortell meg hva som hendte siste gangen.

B: Siste gangen skjedde det i dusjen.

A: Hva var det som skjedde i dusjen?

B: Han tok munnsex på meg.

A: Hvordan skjedde det?

B: Han tok tissen inn i munnen min.

A: Hvordan begynner dusjingen?

B: Han spør om å være med å dusje, jeg sier ja, men jeg vil ikke, vil aldri det. Jeg sier at jeg dusja i går, men han sier at jeg trenger å dusje likevel...

Temaet som innføres av barnet (at noe skjedde i dusjen), blir her åpent fulgt opp og utdypet av avhøreren, slik at barnet til slutt forteller fritt.

Det brutte dialogmønsteret fremkommer ved en avhørerstil som er karakterisert av at avhøreren skifter temaer, ikke organiserer tematisk, ikke utdyper tematisk, intervenerer ledende og kommuniserer monologisk. Følgende illustrerer:

A: Kan du huske første gangen det skjedde?

B: Det begynte med en hemmelighet, det begynte med kysning.

A: Hvor var det han kysset deg?

B: Han kysset meg på munnen.

A: Hvor gammel var du da?

B: Jeg husker bare det som har skjedd.

A: Hadde du begynt på skolen?

B: Det begynte før skolestart.

A: Og så har han befølt brystene og tissen din?

B: Og tatt fingeren inni.

A: Hvor skjedde det?

B: I huset til tanta mi, i uthuset, i kjelleren, på badet, på kjøkkenet...

I eksempelet ovenfor er jenta, som over lang tid er overgrepet av en nær slektning, innstilt på å fortelle om overgrepshandlingen (handlingsplan). Hun blir stadig avbrutt av avhørers ønske om å utdype kontekstuelle forhold (når overgrepene startet). Eksplisitt uttrykker hun at hun bare husker det som har skjedd, altså de selvbiografiske minnene. Utenforliggende omstendigheter, som tidsaspektet, er vanskeligere å ha kunnskap om, og å minnes.

Samlet finner vi et idealtypisk, koherent mønster hvor barnet spontant og detaljert forteller på både et indre-opplevelseslag (reaksjoner, tanker og følelser), midtre-handlingsplan (aktuelle handlinger) og ytre-kontekstuel plan (hvor, hvem, når). Tematikken i barnas fortellinger er fremstilt i tabell 1:

TABELL 1. KVALITATIVT INNHOLD I BARNAS FRIE FORTELLINGER I DOMMERAVHØR. BARNAS FORKLARINGER BEVEGER SEG INNENFOR TRE BESTEMTE LAG I ET OVERORDNET KJERNETEMA I DE FRIE FORTELLINGENE (GAMST & LANGBALLE, 2004)

Indre lag	Midtre lag	Ytre lag
Informasjon om følelser og opplevelser	Informasjon om handling	Informasjon om kontekst

TABELL 1. KVALITATIVT INNHOLD I BARNAS FRIE FORTELLINGER I DOMMERAVHØR. BARNAS FORKLARINGER BEVEGER SEG INNENFOR TRE BESTEMTE LAG I ET OVERORDNET KJERNETEMA I DE FRIE FORTELLINGENE (GAMST & LANGBALLE, 2004)

<i>Beskrivelser av:</i>	<i>Beskrivelser av:</i>	<i>Beskrivelser av:</i>
Følelser før, under og etter opplevde hendelser	Overgriperens handlinger	Overgriperens utseende
Smak, lukt, farge, konsistens	Samhandling mellom overgriperen og barnet	Påkledning
Tvang, trusler, instruksjoner	Samhandling med andre involverte personer	Posisjoner
Skyld, selvbebreidelse	Gjengivelse av samtaler	Gjenstander
Hemmeligholdelse	Overgriperens reaksjonsmønstre	Sted, rom, innredning
Avsløringsprosessen	Uvanlige/plutselige hendelser	Tid
Strategier for unngåelse av nye overgrep		Spesielle, uvanlige detaljer
Konsekvenser av å avsløre; tanker om fremtiden, redsler, ønsker		
Styrke og lettelse når historien er fortalt		

Nedenfor illustrerer jeg innholdet i barnas beskrivelser innenfor de ulike beskrivelseslagene. Innholdsbeskrivelsene kan knyttes til påliteligheten i barnas frie fortellinger slik de er fremkommet i en dialogisk basert samtaleform i dommeravhøret. Utsagnene viser både at barn kan fortelle, og hvor vanskelig det er å fortelle om seksuelle overgrep.

Det indre laget (opplevelse):

B: Det går, jeg vil liksom ikke mer, snakke om det. Jeg har bare lyst til å prøve å glemme det.

A: Hvorfor vil du prøve å glemme det, Mie?

B: Jo, for det er uhyggelig å tenke på.

A: Hvordan har du det inni deg nå?

B: Litt trist.

A: Du er trist.

B. Ja.

Og videre:

B: Vet du om pappa får vite det?

A: Er det noe du tenker mye på?

B: Ja.

A: Om når pappa får vite dette?

B: Ja.

A: Hva tenker du om det, Mie?

B: Jeg, liksom, om han får vite om det, liksom, snakke om at jeg har sagt det. Jeg er redd for han når jeg går hjem fra skolen, blir sånn redd han...

I disse små dialogutsnittene får vi vite at Mie aktivt forsøker å glemme overgrepene som er begått mot henne. Det er uhyggelig og trist å minnes. Mie er redd for represalier fra faren sin fordi hun har avslørt overgrepene. Hun har stort behov for beskyttelse.

Det midtre laget (handling):

A: Men da når dere kjørte, kjørte alene til stranda. Gikk dere ut av bilen da?

B: Ja, men det var noen ganger i forsetet da.

A: Hva skjedde der da, kan du fortelle om det?

B: Han tok fingeren inn i tissen min. Så måtte jeg, først måtte jeg ta på tissen hans utenfor bilen og så tok han frem og tilbake på tissen sin. Det kom sæd på hånden hans. Han tørket det vekk med lommestørkle...

Det ytre laget (kontekst):

A: Hvor var dere hen når det skjedde?

B: Det har skjedd ganske mange plasser. Det har skjedd i huset hans og i huset vårt og i kjelleren nede hos han, og når jeg har vært på turer og sånn...

Ved å ta fatt i barnets initiativ og studere kommunikasjonen der barnet faktisk har fortalt fritt og spontant om seksuelle overgrep i avhøret, og ved å knytte kunnskap om barns utvikling, fremmede kommunikasjon og psykososiale effekter av seksuelle overgrep til barnas utsagn, er det dannet områder og kategorier for en metodisk tilnærming for gjennomføring av dommeravhør. Områdene inkluderer både rammefaktorer, organisering, spesifikke spørreformer og tema utvikling i dialogen. Innenfor disse områdene er det igjen dannet begreper understøttet av teoretiske prinsipper fra klientsentrert terapi (Rogers, 1951), rådgivning (Carcuff & Anthony, 1988), dialektisk teori (Løvlie Schibbye, 2002) og kognitiv teori (Christianson et al., 1998; Fisher & Geiselman, 1992). Et sentralt aspekt er prinsippet om intersubjektiv forståelse som ramme om interaksjonen i kommunikasjonen: at samtalens intensjon har samme mening for barnet og avhøreren. Metakontrakter, metakommunikasjon og intensjonelle handlinger bidrar til å klargjøre rammene og bakgrunnen for spørsmålene som blir stilt (Hundeide, 1989). I praksis betyr dette at barnet må være godt forberedt, det må gjøres så trygt som mulig i avhørssituasjonen, og det må vite hva som er samtalens hensikt og hvilke regler som gjelder for både barnet og den voksne i kommunikasjonen.

Studien (Gamst & Langballe, 2004) viser videre at åpne spørsmål fra avhøreren ofte ikke er nok til å utløse en fri fortelling fra barnet. Der barnet ikke spontant forteller ut fra åpne spørsmål, må det få hjelp fra den voksne ved mer direkte og fokuserte spørsmål, formulert i en åpen form. En slik hjelp er blant annet ved en kognitiv tilnærming å innføre kontekst, og på åpent vis gi barnet ledetråder for å forstå og å minnes (Christianson et al., 1998; Fisher & Geiselman, 1992). Når de ulike kommunikasjonsaspektene ved avhørsmetoden er til stede i dommeravhøret, finner vi økt forekomst av frie fortellinger i barnas forklaringer.

Vitenskapelig baserte metoder for innholdsanalyse kan være til hjelp for å legitimere kvaliteten og det spesifikke innholdet i barnets vitneforklaring i rettslig henseende (Gamst, 2005). Metoder for innholdsanalyse er ikke et tema for denne artikkelen. Interesserte lesere vises til troverdighetsmodellen Statement Reality Analysis (Undeutsch, 1967) og innholdsanalysemodellen Criteria-Based Content Analysis (CBCA) (Steller & Köhnken, 1989).

Utrolige og usannsynlige beretninger

Utrolige eller usannsynlige beskrivelser inngår oftest, når de fremkommer, i de yngste barnas vitneprov (Everson, 1997). Dalenberg (1996) har utført en studie som omhandler fantasifulle og utrolige elementer i barns avsløringer av seksuelle overgrep.

Datamaterialet inkluderte 644 videoinnspilte avhør av barn i alderen tre til 17 år, hvor det i halvparten av tilfellene var stor sannsynlighet for at overgrep var skjedd (tilståelse eller fysiske funn). I det resterende materialet var bevisene mer usikre. Dalenberg fant fantasifulle elementer i kun 12 av barnas beretninger, altså ca. 2%. De fleste av disse utsagnene fremkom blant tre- til niåringer i gruppen hvor det var høy sannsynlighet for at alvorlige og gjentatte overgrep var skjedd. Denne studien viser altså at fantasifulle og usannsynlige elementer i barnets forklaring ikke på noen måte er ensbetydende med at overgrep ikke har skjedd, og at slike utsagn nettopp kan være virkninger etter psykiske skadevirkninger av alvorlige seksuelle overgrep, slik jeg har beskrevet. Konklusjonen fra Dalenbergs undersøkelse tilsier at når fantasifulle elementer fremkommer i barns frie beretninger om seksuelle overgrep, må disse ikke forkastes som usanne, men undersøkes i en bred kontekst, og det oppfordres til en analyse av mulige mekanismer som ligger til grunn for dette fenomenet.

Everson (1997) fremstiller en tabell med 24 deskriptive kategorier for mulige årsaker til at barns forklaringer inneholder fantasifulle elementer. Disse er basert på interaksjon mellom individuelle karakteristika ved barnet og aspekter ved overgrepshandlingen. Jeg ser disse kategoriene innholdsmessig som formålstjenlige momenter for vurdering av barns beretninger, og for å danne en oversikt over forhold som kan påvirke barnets vitneprov. Tabellen inneholder tre hovedkategorier: interaksjon mellom aspekter ved overgrepshandlingen og karakteristikk ved barnet, undersøkelses- eller intervjusituasjonen, og omstendigheter uavhengig av eventuelt overgrep og intervjusituasjonen. Modellen er noe forenklet fremstilt i tabell 2.

TABELL 2. KATEGORIER SOM KAN FORKLARE MULIGE ÅRSAKER TIL FANTASIFULLE ELEMENTER I BARNES BERETNINGER (FORENKLET ETTER EVERSON, 1997)

TABELL 2. KATEGORIER SOM KAN FORKLARE MULIGE ÅRSAKER TIL FANTASIFULLE ELEMENTER I BARNES BERETNINGER (FORENKLET ETTER EVERSON, 1997)

1. Interaksjon mellom aspekter ved overgrepshandlingen og karakteristikker ved barnet:

Inneholder beretningen nøyaktige beskrivelser om:

Biologiske og fysiske lovmessigheter?

Overgrepets karakter?

Overgrepshandlingen?

Er det sannsynlig at overgriperen med overlegg har forsøkt å påvirke barnet ved å forvirre eller skremme?

Kan rus-induserte forstyrrelser hos barnet forekomme?

Er det sannsynlig at overgrepet er av en slik art at det har ført til feilpersepsjon eller forstyrrelse av minnet hos barnet?

Kan barnets mestringsmekanismer ha influert på beretningen i den forstand at det kan ha ført til fantasi, følelsesrelaterte uttrykk som overdrivelser, eller feilaktige og minimale beskrivelser?

Kan barnets umodenhet ha ført til persepsjons- og kommunikasjonsvansker?

Kan barnets minne være influert av informasjon som er kommet til etter den opprinnelige hendelsen?

2. Undersøkelles- eller intervjusituasjonen:

Er det benyttet hjelpemidler som kan ha påvirket barnet?

Kan press om å fortelle ha påvirket barnet?

Kan press ha ført til underrapportering?

Kan det være sannsynlig at barnet lyver eller overdriver for å oppnå oppmerksomhet eller anerkjennelse?

3. Omstendigheter uavhengig av eventuelt overgrep og intervjusituasjonen:

Kan barnets beretning være påvirket av ytre kilder som media, undervisningsprogrammer, massesuggesjon («når snøballen ruller..»)?

Kan det forekomme sammenblanding av indre kilder i barnet som inkorporering av drømmer eller fordreininger på grunn av psykotiske prosesser?

Hvis en forklaring inneholder en sammenblanding av sannhet, minimalisering, fordreininger og fantasi, hvordan skal kjernen av sannhet identifiseres i barnets fortelling? Beretninger med usannsynlige utsagn bør ikke umiddelbart forkastes som upålitelige, men evalueres i en bred kontekst for å prøve å forstå barnets utsagn.

Konklusjon

Pålitelighetsproblemet er knyttet til ulike syn på barns forutsetninger for å minnes og fortelle om seksuelle overgrep. I den senere tid er det fremskaffet mye empirisk kunnskap om senvirkninger av seksuelle overgrep, barns hukommelse og minne, og hvordan stressfylte opplevelser influerer på barnets senere minner av hendelsen. Til tross for at forskjellige forskningstradisjoner gir ulike svar på forholdet mellom stress og minne, er det høy grad av enighet om at kognitive prosesser, som minne, er forbundet med emosjoner. Psykososiale forhold rundt barnet virker inn på hvordan ulike barn med ulike erfaringer har forskjellige måter å uttrykke seg på. Nyere forskning viser at barn heller unnlater å fortelle om seksuelle overgrep som er begått mot dem, enn å dikte opp overgrepshistorier.

I et dialogisk perspektiv understrekes det hvordan den voksne er medvirkende til barnets fortelling i dommeravhør, og det vises til kunnskap om hva som kan øke muligheter for at barnet med egne ord kan fortelle om sine overgrepserfaringer. Gjennom spesifikke metodiske tilnærminger i kommunikasjonen kan barnet hjelpes til å fortelle sin historie ut fra sitt utviklingsnivå og perspektiv. Det er de voksnes ansvar å stille de rette spørsmålene og behandle og analysere informasjonen på grunnlag av kunnskapen som finnes. Et vesentlig anliggende er å legge til rette for at dommeravhøret gjennomføres som en støttende dialog mellom avhører og barn, og ikke som et klassisk avhør med spørsmål og svar.

Mange barn både kan og tør fortelle fritt og spontant om opplevelser av seksuelle overgrep, vold og omsorgssvikt ut fra sitt eget perspektiv. Men mange barn trenger også betydelig støtte for å avdekke overgrep. Vi vet også at krenkede barn kan utsettes for press og la seg lede, spesielt av voksne som har makt og som de har et avhengighetsforhold til. Barnet kan slik gi uriktig informasjon i dommeravhøret. Likeledes kan barn som møter autoritære voksne som ikke viser interesse og innlevelse, unnlate å fortelle. Verdifull informasjon kan gå tapt.

Pålitelighetsproblemet i frie, spontane fortellinger fra barn i dommeravhør er komplekst. Det er vesentlig å se pålitelighet i et vidt perspektiv når det stilles spørsmål om barns frie fortellinger i dommeravhør. I denne sammenhengen rommer pålitelighet aspekter som: indre kognitive forhold, relasjonelle forhold, overgrepets karakter og utredningssituasjonen (avhøret). Disse forholdene må etter min forståelse ses som et interaktivt system der delene griper inn i hverandre. Det er vesentlig å stille følgende spørsmål: Hvordan er relasjonene til viktige personer i barnets liv? Er det sannsynlig at barnet er spesielt utsatt for påvirkning? Hvordan er dets kognitive modenhet? Er det eventuelt symptomer på traume? Hvordan er barnets informasjon fremkommet? Hvordan kan innholdet i barnets beretninger forstås? En slik bredde i tematikken bør ligge til grunn for arbeidet til både sakkyndige, etterforskere, jurister og dommere når barn vitner i straffesaker og det er mistanke om alvorlige seksuelle overgrep. Vi har etter hvert mye kunnskap innenfor dette feltet. utfordringer videre må være å implementere denne kunnskapen i praksisfeltet slik at den kan danne grunnlag for hensiktsmessige og ensartede praksiser.

Åse Langballe

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

Kirkeveien 166, Bygning 48

0407 Oslo

Tlf 22 59 55 00

E-post ase.langballe@nkvts.unirand.no

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 44, nummer 7, 2007, side 868-877

TEKST

Åse Langballe

+ Vis referanser

Referanser

- Ainsworth, M. D. S. (1967). *Infancy in Uganda: Child care and the growth of love*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Alexander, K. W., Goodman, G. S., Schaaf, J. M., Edelstein, R. S., Quas, J. A. & Shaver, P. R. (2002). The role of attachment and cognitive inhibition in children's memory and suggestibility for a stressful event. *Journal of Experimental Child Psychology*, 83, 262-290.
- Bahrlick, L. E., Parker, J. F., Fivush, R. & Levitt, M. (1998). The effects of stress on young children's memory for a natural disaster. *Journal of Experimental Psychology*, 4, 226-244.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, vol.2. Separation: anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988/1994). *En sikker base - tilknytningsteoriens kliniske anvendelser*. Fredriksberg: Det lille Forlag.
- Bruck, M. & Ceci, S. J. (1999). The suggestibility of children's memory. *Annual Reviews. Psychology*, 50, 419-439.
- Bruner, J. (1987). Life as narrative. *Social Research*, 54, 11-32.
- Bull, A. & Mamon, A. (Eds). (1999). *Handbook of the psychology of interviewing*. New York: Wiley.
- Carchuff, R. R. & Anthony, W. A. (1988). *The skills of helping*. Massachusetts: Human Resource Development Press.
- Ceci, S. J. & Bruck, M. (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analyses of children's testimony*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Cederborg, A. C., Lamb, M. E. & Laurell, O. (i trykk). Delay of disclosure, minimization, and denial when the evidence is unambiguous: A multivictim case. I M. E. Pipe, M. E. Lamb, Y. Orbach & A. C. Cederborg (Eds.), *Child sexual abuse: Disclosure, delay, and denial*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Christianson, S. Å., Engelberg, E. & Holmberg, U. (1998). *Avanserad förhørs- och intervjumetodik*. Borås: Natur och Kultur.
- Cicchetti, D., Beeghly, M., Carlson, V. & Toth, S. (1990). The emergence of the self in atypical populations. I D. Cicchetti & M. Beeghly (Eds.), *The self in transition: Infancy to childhood* (ss. 309-344). Chicago: University of Chicago Press.
- Cicchetti, D. & Carlson, V. (1989). *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. New York: Cambridge University Press.

- Crittenden, P. M. (1988). Relationships at risk. I J. Belsky, & T. Nezworski (Eds.), *Clinical implications of attachment* (ss. 136-174). Hillsdale, NJ: Erlbaum,
- Dalenberg, C. J. (1996). Fantastic elements in child disclosures of abuse. *APSAC Advisor*, 9, 1-10.
- Egeland, B. & Sroufe, L. A. (1981). Attachment and early maltreatment. *Child Development*, 52, 44-52.
- Everson, M. (1997). Understanding bizarre, improbable, and fantastic elements in children's accounts of abuse. *Child Maltreatment*, 2, 134-149.
- Faller, K. C. (2003). Research and practice in child interviewing: Implications for children exposed to domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 377-389.
- Finkelhor, D. & Browne, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55, 530-541.
- Fisher, R. P. & Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enchancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview*. Illinois: Charles C. Thomas.
- Fivush, R. (1993). Developmental perspectives on autobiographical recall. I G. S. Goodman & B. L. Bottoms (Eds.), *Child victims, child witnesses: Understanding and improving testimony* (ss. 1-24). New York: Guilford Publications.
- Fivush, R. (2002). The development of autobiographical memory. I H. L. Westcott, G. M. Davies & R. H. C. Bull (Eds.), *Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice* (ss. 55-68). Chichester: Wiley.
- Friedrich, W. N. (1990). *Psychotherapy of sexually abused children and their families*. New York: Norton & Company.
- Gamst, K. T. (2005). Når kan et barn bli trodd? Bevisverdien i barns vitneforklaring i lys av troverdighetsvurdering. *Barn*, 2, 7-27.
- Gamst, K. T. & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjonen mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. Doktoravhandling. Institutt for spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo.
- Hamann, S. (2001). Cognitive and neural mechanisms of emotional memory. *Trends in Cognitive Sciences*, 5, 394-400.
- Harter, S. (1999). *The construction of the self: a developmental perspective*. New York: The Guilford Press.
- Hodges, J. & Steele, M. (2000). Effects of abuse on attachment representations: Narrative assessments on abused children. *Journal of Child Psychotherapy*, 26, 433-455.
- Hundeide, K. (1989). *Barns livsverden*. Oslo: Cappelen forlag.
- James, W. (1892). *Psychology: The briefer course*. New York: Henry Holt.
- Jensen, T. K., Gulbrandsen, W., Mossige, S., Reichelt, S. & Tjersland, O. A. (2005). Reporting possible sexual abuse: A qualitative study on children's perspectives and the context for disclosure. *Child Abuse & Neglect*, 29, 1395-1413.
- Johnson, E. K. & Howell, R. J. (1993). Memory processes in children: Implications for investigations of alleged child sexual abuse. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 21, 213-226.
- Jones, D. P. H. & Krugman, R. D. (1986). Case report: Can a three-year-old child bear witness to her sexual assault and attempted murder? *Child Abuse and Neglect*, 10, 253-258.
- Klein, P. S. (2001). A mediational intervention for sensitizing caregivers (MISC). I P. S. Klein (Ed.), *Seeds of hope* (ss. 29-94). Oslo: Unipub forlag.
- Lamb, M. E., Stenberg, K. & Esplin, W. P. (1998). Conducting investigative interviews of alleged sexual abuse victims. *Child Abuse & Neglect*, 22, 813-823.
- Linell, P. & Gustavsson, L. (1987). *Initiativ och respons: Om dialogens dynamik, dominans och koherens*. Linköping: Universitetet i Linköping.

- Løvlie Schibbye, A. L. (2002). *En dialektisk relasjonsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Magnussen, S. (2004). *Vitnepsykologi*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Melinder, A. & Magnussen, S. (2003). Barn som vitner: En gjennomgang av nyere forskning. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 40, 204-217.
- Neisser, U. (1982). Snapshots or benchmarks? I U. Neisser (Eds.), *Memory observed* (ss. 43-48). San Francisco: Freeman.
- Orbach, Y. & Lamb, M. (1999). Assessing the accuracy of a child's account of sexual abuse: A case study. *Child Abuse & Neglect*, 23, 91-98.
- Peterson, C. & Bell, M. (1996). Children's memory for traumatic injury. *Child Development*, 67, 3054-3070.
- Raskin, D. C. & Yuille, J. C. (1989). Problems in evaluating interviews of children in sexual abuse cases. I S. J. Ceci, D. F. Ross & M. P. Toglia (Eds.), *Perspectives on children's testimony* (ss. 184-207). New York: Springer Verlag.
- Rogers, C. (1951). *Cilent-centred therapy: It's current practice, implications and theory*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rommetveit, R. (1999). Om dialogisme og vitskapleg disiplinert diskurs- og samtaleanalyse: Dialog som kommunikasjons- og samlivsform. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 17, 15-40.
- Rye, H. (2001). Twelve years of early intervention studies in Ethiopia. I P. S. Klein (Ed.), *Seeds of hope* (ss. 7-28). Oslo: Unipub forlag.
- Sjöberg, R. L. & Lindblad, F. (2002). Delayed disclosure and disrupted communication during forensic investigation of child sexual abuse: A study of 47 corroborated cases. *Acta Pædiatri*, 91, 1391-1396.
- Steller, M. & Könen, G. (1989). Criteria-based content analysis. I D. C. Raskin (Ed.), *Psychological methods in criminal investigation and evidence* (ss. 217-245). New York: Springer-Verlag.
- Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990/1998). *Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques*. London: Sage Publications.
- Svennevig, J., Sandvik, M. & Wagle, W. (1995). *Samtaleanalyse. Tilnærminger til tekst: Modeller for språklig tekstanalyse*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Terr, L. C. (1998). What happens to early memories of trauma? A study of twenty children under age five at the time documented traumatic events. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 27, 96-104.
- Tulving, E. & Hastie, R. (1972). Inhibition effects of intralist repetition in multitrial free-recall learning. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 5, 193-197.
- Undeutsch, U. (1967). Beurteilung der glaubhaftigkeit von aussagen. I U. Undeutsch (red.), *Handbuch der psychologie*, 11 (ss. 26-181). Gröttingen: Hofgreffe.
- Vandermas, M. O., Hess, T. M. & Baker-Ward, L. (1993). Does anxiety affect children's reports of memory for a stressful event? *Applied Cognitive Psychology*, 7, 109-127.
- Vrij, A. (2000). *Detecting lies and deceit: Psychology of lying and the implication for professional practice*. Chichester, UK: Wiley.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, Mass: Cambridge University Press.
- Wood, J. M. & Garven, S. (2000). How sexual abuse interviews go astray: Implications for prosecutors, police and child protection services. *Child Maltreatment*, 5, 109-118.